

БІОЛОГІЯ РОСЛИН

УДК 581.526.43 : 581.14/.95 : 712.4
<http://orcid.org/0000-0002-4526-4873>

СИСТЕМАТИЧНИЙ ТА ДЕКОРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕНДРОФЛОРИ ПАРКУ «ПЕРЕМОГА» (м. ХАРКІВ)

Гончаренко Я.В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті викладено результати систематичного та декоративного аналізу сучасного стану парку «Перемога» (м. Харків). За літературними даними проаналізовано історію спорудження парку. Встановлено склад дендрофлори, що нараховує 30 видів і форм. Проаналізовано їх систематичний склад, декоративність та виявлено види з максимальною кількістю декоративних ознак. Встановлено, що внаслідок реконструкції (2011 р.) в парку було поповнено асортимент видів та впорядковано територію. Такі позитивні зміни надають можливості контролювати рекреаційні навантаження з метою запобігання необоротних дигресій.

Ключові слова: озеленення, парки, декоративність.

A systematic and decorative analysis of the dendroffora of the "Victory" park in Kharkiv. Goncharenko.Ya.V. – The article represents the results of systematic and decorative analysis of the modern state of the "Victory" park in Kharkiv. In accordance with literary data and scientific resources the history of the park building is analyzed. The content of the park dendroflora is set and it counts 30 kinds and forms. Their systematic composition and decorativeness are investigated and some kinds with maximum amount of decorative features are determined. It is found out that as a result of reconstruction (in 2011) the range of the kinds in the park was enriched and its territory was reorganized. Such positive changes give opportunity to control the recreational loading in order to prevent possible inevitable digression.

Key words: greening, parks, decorativeness.

ВСТУП

Територія сучасного Харкова покриває 300 км² й адміністративно ділиться на 9 районів, кожен з яких має свої системи зелених насаджень різного функціонального призначення [1]. Одним із великих районів міста є Московський район. Саме на його території протягом останніх років районні парки зазнають реконструкції. Це сприяє врегулюванню антропогенних навантажень на зелені зони з метою запобігання необоротних станів дигресій на ділянках.

Мета нашого дослідження – оцінка декоративної дендрофлори парку «Перемога» (м. Харків) після його реконструкції. Для досягнення мети вирішувались такі завдання:

- за літературними даними ознайомитись з етапами розвитку парку;
 - скласти список дендрофлори парку на сучасному етапі та порівняти із даними на період його спорудження;
 - провести систематичний аналіз дендрофлори;
 - проаналізувати розподіл типів життєвих форм дендрофлори;
 - визначити декоративні якості дендрофлори;
 - встановити за літературними даними походження видів.
- Об'єкт дослідження – дендрофлора парку «Перемога» (м. Харків).
Предмет дослідження – систематичний склад та декоративні особливості дендрофлори парку «Перемога» (м. Харків).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження проводились протягом вегетаційних періодів 2013-2014 років у міському парку відпочинку «Перемога» (м. Харків). Систематичний склад дендрофлори визначено шляхом рекогносцирувальних обстежень насаджень та проведено порівняння з даними за 2000 рік. Види, які представлені в парку, розподілили на три групи: види, що переважають (в кількісному відношенні – це понад 40 екземплярів); трапляються в невеликій кількості (15-40 екземплярів); ростуть поодинокі (до 15 екземплярів). Життєві форми визначались за І.Г. Серебряковим. Декоративність оцінювали за методикою О.Г. Хороших та О.В. Хороших, що враховує основні морфологічні ознаки та їх деталізацію [8]. Група декоративності встановлювалась за наступною шкалою: 1 група – декоративні протягом року (переважна більшість голонасінних); 2 група – декоративні під час квітання; 3 група – декоративні під час квітання та плодоношення; 4 група – декоративні восени (забарвлення листків); 5 група – декоративні навесні (забарвлення листків); 6 група – не мають декоративних квіток, плодів або яскравого забарвлення навесні чи восени. Оцінено декоративність крон згідно з методикою О.І. Колеснікова: 1 – веретеноподібна, 2 – колоноподібна, 3 – яйцеподібна, 4 – оберненояйцеподібна, 5 – конусоподібна, 6 – еліптична, 7 – куляста, 8 – зонтикоподібна, 9 – плакуча, 10 – прапороподібна, 11 – розкидиста, 12 – неправильна, 13 – пірамідальна, 14 – сланка [5; 6]. За літературними даними встановлено географічне походження видів [5; 6].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Міський парк відпочинку «Перемога» розташований у східній частині Харкова (Московський район) на площі у 45 га. Він споруджений у 1985 році на місці колишніх колективних садів. Видове різноманіття на той час було дуже незначним [1; 7]. У 2011 році розпочато реконструкцію парку, яка тривала до 2013 року. На його території встановлено атракціони, що перевезені з ЦПКіВ ім. М. Горького, висаджено нові декоративні види та форми дерев і кущів, закладено клумби. Усі ці заходи дозволили покращити декоративність та естетичність ділянок, що сприяє збільшенню потоку відвідувачів та їх

розподілу по території.

Проведені дослідження показали, що видове різноманіття дендрофлори парку за період 2000-2014 рр. збільшилось на 20% і становить 30 видів і форм (табл. 1.) [2; 3; 4]. Досліджена дендрофлора належить до двох відділів: *Pinophyta* (4 види) та *Magnoliophyta* (26 видів). Перший відділ представлений двома родинами – *Pinaceae* та *Cupressaceae*.

Таблиця 1
Декоративні особливості дендрофлори парку «Перемога» (м. Харків)

Вид	Родина	Група декоративності	Декоративність крони (форма)	Батьківщина
1	2	3	4	5
<i>Picea pungens</i> 'Argentea'	<i>Pinaceae</i>	1	5	Північна Америка
<i>P. abies</i> (L.) H. Karst.	<i>Pinaceae</i>	1	5	Європа, Карпати
<i>P. orientalis</i> (L.) Link.	<i>Pinaceae</i>	1	5	Кавказ, Азія
<i>Thuja occidentalis</i> L.	<i>Cupressaceae</i>	1	3	Північна Америка
<i>Morus alba</i> L.	<i>Moraceae</i>	1	12	Азія, Китай
<i>Quercus robur</i> L.	<i>Fagaceae</i>	6	13	автохтон
<i>Quercus rubra</i> L.	<i>Fagaceae</i>	4	3	Північна Америка
<i>Betula pendula</i> Roth	<i>Betulaceae</i>	6	9	автохтон
<i>Juglans regia</i> L.	<i>Juglandaceae</i>	6	11	Азія, Китай
<i>Populus bolleana</i> Lauche	<i>Salicaceae</i>	6	13	Середня Азія
<i>P. nigra</i> L.	<i>Salicaceae</i>	6	11	автохтон
<i>P. italica</i> (Du Roi) Moench	<i>Salicaceae</i>	6	13	Азія, Афганістан
<i>Salix alba</i> L.	<i>Salicaceae</i>	6	11	автохтон
<i>Tilia cordata</i> Mill.	<i>Tiliaceae</i>	2	4	автохтон
<i>Armeniaca vulgaris</i> Mill.	<i>Rosaceae</i>	3	12	Азія, Китай
<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.	<i>Rosaceae</i>	3	12	автохтон
<i>Malus baccata</i> (L.) Borkh.	<i>Rosaceae</i>	3	11	Далекий Схід, Китай
<i>Pyrus communis</i> L.	<i>Rosaceae</i>	3	12	автохтон
<i>Rosa canina</i> L.	<i>Rosaceae</i>	3	11	автохтон

<i>Rubus idaeus</i> L.	<i>Rosaceae</i>	3	11	автохтон
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	<i>Rosaceae</i>	3	3	автохтон
<i>Acer platanoides</i> L.	<i>Aceraceae</i>	6	7	автохтон
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	<i>Hippocastanaceae</i>	3	7	Балкани
<i>Swida sanguinea</i> L.	<i>Cornaceae</i>	3, 4	11	автохтон
<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	<i>Vitaceae</i>	3	14	Північна Америка
<i>Fraxinus excelsior</i> L. 'Pendula'	<i>Oleaceae</i>	6	7	автохтон
<i>Syringa vulgaris</i> L.	<i>Oleaceae</i>	2	11	Балкани
<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) Blake.	<i>Oleaceae</i>	3	11	Північна Америка
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	<i>Elaeagnaceae</i>	2	11	Передкавказзя, Азія
<i>Lonicera tatarica</i> L.	<i>Caprifoliaceae</i>	3	11	автохтон

Magnoliophyta включає 14 родин із переважанням *Rosaceae*, *Salicaceae*, *Oleaceae*. Такий розподіл не є випадковим, бо на території парку залишилось багато видів, що вирощувались у колективних садах, на місці яких і знаходиться парк.

Щодо кількісного розподілу, то до паркоутворюючих видів належать *Populus bolleana*, *Swida sanguinea*, *Malus sylvestris*, *Rosa canina* та *Pyrus communis* (понад 40 екземплярів). *Quercus rubra*, *Tilia cordata*, *Armeniaca vulgaris*, *Malus baccata*, *Sorbus aucuparia*, *Aesculus hippocastanum*, *Parthenocissus quinquefolia*, *Syringa vulgaris*, *Symphoricarpos albus*, *Lonicera tatarica* трапляються в невеликій кількості (15-40 екземплярів). Одиначними екземплярами (до 15) представлені *Picea pungens* 'Argentea', *P. abies*, *P. orientalis*, *Thuja occidentalis*, *Morus alba*, *Quercus robur*, *Betula pendula*, *Juglans regia*, *Populus nigra*, *P. italica*, *Salix alba*, *Rubus idaeus*, *Sorbus aucuparia*, *Acer platanoides*, *Elaeagnus angustifolia*. Так, лише п'ять видів переважають у кількісному складі. *Populus bolleana* використано в алейних насадженнях та вони активно розмножуються вегетативним шляхом (кореневі паростки). *Malus sylvestris* та *Pyrus communis* утворюють групи на великій площі парку.

Аналіз груп декоративності показав, що в парку п'ять видів з родин *Pinaceae* та *Cupressaceae* декоративні протягом року (табл. 1). Під час квітання декоративного вигляду набувають три види. Особливо цінна група рослин, що мають декоративне квітання і плодоношення. Вона включає 12 видів. *Quercus rubra* належить до групи, рослини якої мають декоративний вигляд восени внаслідок набування листками червоного кольору. *Swida sanguinea* належить до двох груп, бо має декоративне квітання, плодоношення та червоне забарвлення листків восени. Під час вегетації декоративними є дев'ять видів. Деякі з видів, що не мають декоративного квітання та плодоношення, характеризуються цікавими

формами крони. Для *Pinaceae* властива конусоподібна, а для *Cupressaceae* яйцеподібна крона. *Morus alba* набуває неправильної форми крони, але для листків властива гетерофілія, що також надає декоративності. *Fraxinus excelsior* L. 'Pendula' має округлу форму крони.

Таке різноманіття декоративних ознак може бути використаним для створення цікавих ландшафтних композицій із різними характеристиками (родинні, екологічні, географічні та інші).

Розподіл за життєвими формами показав, що до високих дерев належать 15 видів; до низьких дерев – 8; до кущів – 5; до ліан – 1; напівкущів – 1 (рис. 1). Такий непропорційний розподіл перешкоджає формуванню декоративних ландшафтних композицій. Територія парку є сукупністю алей, клумб та залишків плодових садів, між якими висаджено інші дерева та кущі.

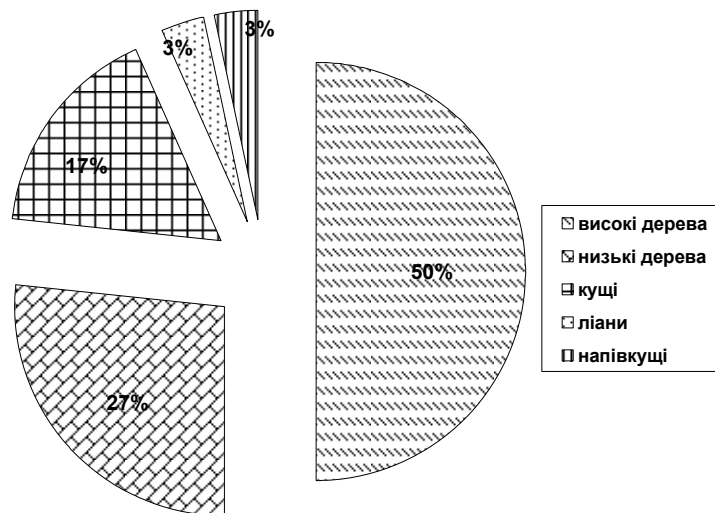

Рис.1. Розподіл видів за типами життєвих форм

Це надає хаотичного вигляду більшості ділянок та позбавляє естетичності і декоративності на великих площах.

Аналіз дендрофлори за походженням показав, що представники автохтонів та інтродуцентів розподілені майже однаково. До групи автохтонів належить 14 видів, а до інтродуцентів – 16. Характерно, що найбільша кількість видів є інтродукованими з Північної Америки та Азії. Такий розподіл є звичайним для Харківської області.

У цілому, збагачено видовий асортимент дендрофлори, проведено впорядкування деякої частини парку, що сприяє розподілу відвідувачів з метою зменшення рекреаційних негативних навантажень на зелену зону і запобіганню незворотних дигресивних станів.

ВИСНОВКИ

1. Проведена реконструкція парку «Перемога» у м. Харкові дозволила більш раціонально розподілити площу за функціональним призначенням, що сприяє контролю за рекреаційними навантаженнями з метою запобігання

незворотних дигресій.

2. Встановлено, що збільшено асортимент дендрофлори, що включає 30 видів і форм з відділів *Pinophyta* (4 види) та *Magnoliophyta* (26 видів). Із 16 родин за кількістю видів переважають *Rosaceae*, *Pinaceae*, *Salicaceae*, *Oleaceae*. До паркоутворюючих видів належать *Populus bolleana*, *Swida sanguinea*, *Malus sylvestris*, *Rosa canina* та *Pyrus communis*.

3. За типами життєвих форм 23 види представлені деревами, кущів – 5, напівкущів – 1, ліан – 1 вид, що дозволяє формувати різноманітні ландшафтні композиції.

4. Виявлено групу з 12 декоративних рослин із привабливим квітуванням та плодоношенням, два види із декоративним забарвленням листків восени, а також види із декоративною формою крони та гетерофілією.

5. В озелененні використано 14 автохтонів та 16 інтродуцентів, більшість з яких має походження з Північної Америки та Азії.

Література

1. Андреева Г. К. Знакомьтесь: Харьков / Г. К. Андреева, В. В. Олейник. – Харьков : Прапор, 1982. – 95 с.

2. Гончаренко Я. В. Матеріали до дендрофлори м. Харкова / Я. В. Гончаренко // Біологія та валеологія. – 1998. – Вип. 2. – С. 63-64.

3. Гончаренко Я. В. Голонасінні в озелененні парків міста Харкова / Я. В. Гончаренко // Біологія та валеологія : зб. наук. праць Харківського держ. пед. ун-ту. – Х., 2001. – Вип. 4. – С. 120-125.

4. Гончаренко Я. В. Представники *Rosaceae* Juss. в озелененні парків міста Харкова / Я. В. Гончаренко // Біологія та валеологія : зб. наук. праць Харківського держ. пед. ун-ту. – Х., 2002. – Вип. 5. – С. 78-83.

5. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія : навч. посібн. / О. А. Калініченко. – К. : Вища шк., 2003. – 199 с.

6. Колесников А. И. Декоративная дендрология / А. И. Колесников. – М. : Лесная промышленность, 1974. – 704 с.

7. Нестеренко З. Н. Зеленое богатство Харьковщины / З. Н. Нестеренко. – Х. : Прапор, 1983. – 112 с.

8. Хороших О. Г. Шкала комплексної оцінки декоративних ознак деревних рослин / О. Г. Хороших, та О. В. Хороших // Науковий вісник. Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття: зб. наук.-техн. пр. – Львів : УкрДЛТУ, 1999. – Вип. 9.9. – 300 с.

Систематический и декоративный анализ дендрофлоры парка «Победа» г. Харьков. Гончаренко Я.В. – Приведены результаты систематического и декоративного анализа современного состояния парка «Победа» (г. Харьков) после реконструкции 2011 года. Установлен состав обновленной дендрофлоры, которая включает 30 видов и форм. Выявлены декоративные особенности растений, отмечены декоративно ценные виды. Отмечено влияние зонирования на возможность регуляции рекреационных нагрузок, которые могут привести к необратимым дигрессиям.

Ключевые слова: озеленение, парки, декоративность.